

14 dragtspænder fra Kolding

Af Vivi Jensen

I 1908 fandtes i forbindelse med kloakering af den daværende Elmegade (nu Sct. Jørgensgade) i Kolding rester af en middelalderlig teglbygning, nærmere bestemt vestenden af et øst-vest-orienteret hus. I sydmu- ren umiddelbart øst for vestgavlen sås rester af et fremspringende indgangsparti (1) (fig. 2).

Ud fra en sammenholdning med det såkaldte »Rantzaus Prospekt« fra 1587 (fig. 1) tolkedes byg- ningsresterne som en del af den forsvundne provste- gård (prospektets »O«). Imidlertid er der netop i pro- spektets yderområder ret betydelige forskydninger – det var ikke tegnerens opgave at udfærdige et i alle detaljer korrekt bykort, men at gengive en situation, hvor intet væsentligt manglede – og en identifikation udelukkende baseret på Rantzaus prospekt er derfor metodisk ukorrekt såvel som uholdbar.

Sammenholdt med andre fund – bl.a. en stor mængde kristne begravelser i området umiddelbart vest og nord for de middelalderlige bygningsrester, og med støtte i eftermiddelalderligt kildemateriale (2) er der langt større sandsynlighed for, at der er tale om rester af det middelalderlige spedalskhedshospital, Sct. Jørgensgården (Rantzaus prospekts »P«), og da muligvis dettes kapel (bygningens øst-vest-oriente- ring, den ret monumentale sydindgang).

Undersøgelsen af bygningsresterne foretoges af Museet på Koldinghus, og udgravningen besigtigedes

af Nationalmuseet ved museumsinspektør Chr. Axel Jensen.

Under udgravningen gjordes en række løsfund, af hvilke dog kun ganske få nu lader sig identificere i museets samlinger. Fornemst blandt disse var en sam- ling ringspænder af kobberlegering, 14 ialt, alle ens og bærende majuskelindskriften AVE MARIA – indled- ningsordene til den oftest benyttede bøn til Guds Mo- der, ordene, som Gabriel sagde ved bebudelsen: »Ave Maria gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus et benedictus fructus ventris tui Jesus« (Hil dig Maria, du benådede, Herren er med dig, vel- signet er du blandt kvinder og velsignet er dit livs frugt Jesus).

Spænderne er, med en enkelt undtagelse, alle frem- kommet i opgravet jord. Kun én optoges »på selve soklen, i fast kulturjord, ca. 1 alen fra den østlige af- slutning« (3). Der er vel tale om det spænde, der er indtegnet på murstrækket umiddelbart øst for bygnin- gens sydvendte portal, og der er i så tilfælde heller ikke for dette spændes vedkommende tale om det op- rindelige henlæggelsessted. Markeringerne b, c og d angiver alle løstfundne spænder (4). Det bemærkes, at der ikke sås spor af nogen form for indpakning eller beholder.

Blandt de øvrige fund, der endnu kan identificeres, er en korshvid fra kong Hans' tid (5), også den et

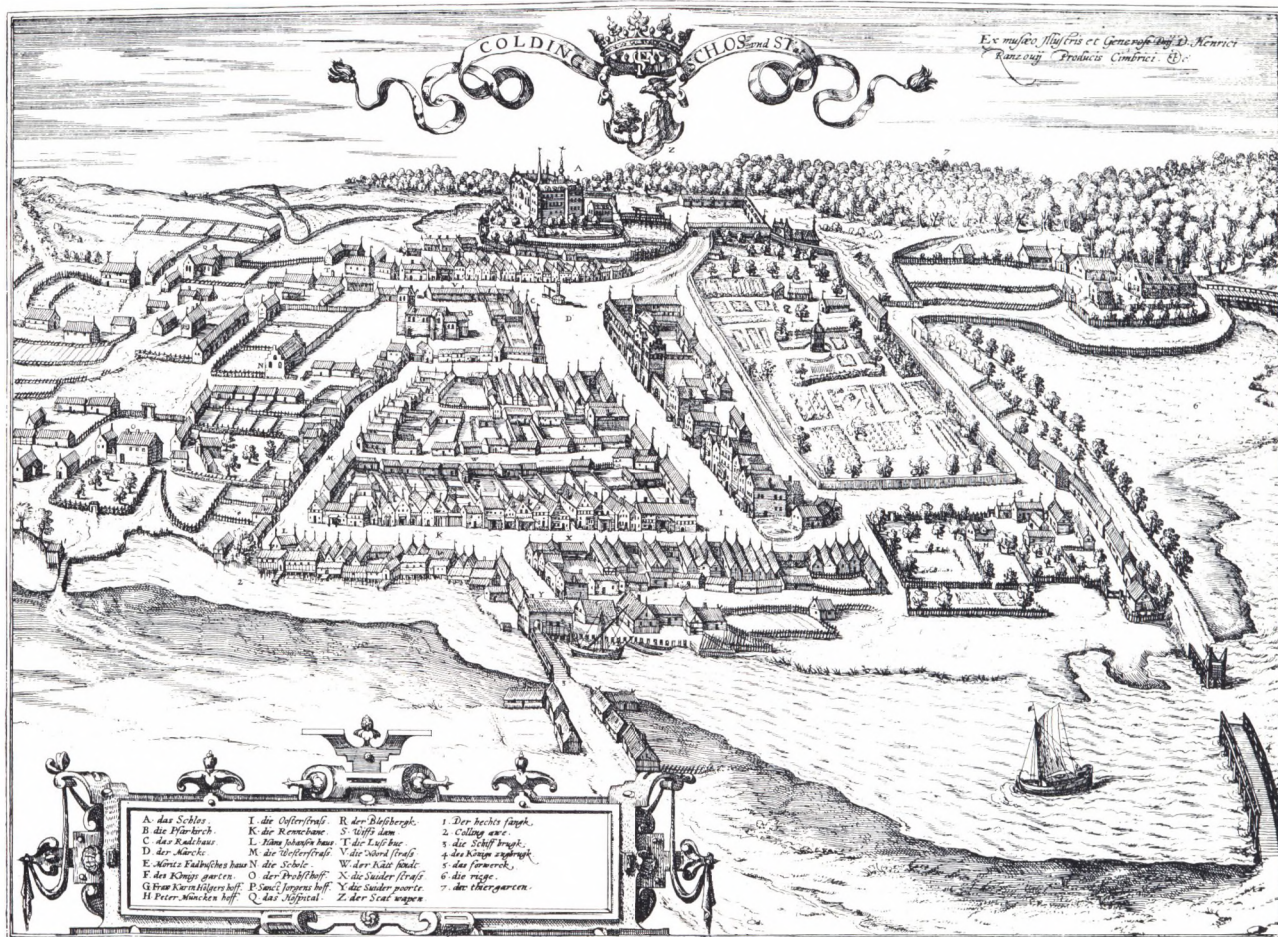
løsfund, der ikke daterer andet end sig selv.

Spænderne (fig. 3 + 4) er fremstillet af kobberlegering. I en udhamret plade er slået et buet (halvcirkulært) stempel. Indrammet af en perlebort ses majuskelindskriften AVE MARIA, indledt med et kors,

Fig. 1. Rantzaus prospekt. Kolding, 1587. »O« og »P« ses yderst til venstre.

hvis grene har opsplittede ender («Maltserkors»). Imellem de enkelte majuskler ses skille tegn i form af én, to eller tre prikker. Indskrift, perlebort og skille tegn står i ophøjet relief.

Efter stempelindslaget er udmejslet et ringformet spænde, 0,8 cm bredt og med en ydre diameter på 4,7 cm. Under, eller i et enkelt tilfælde i det indledende

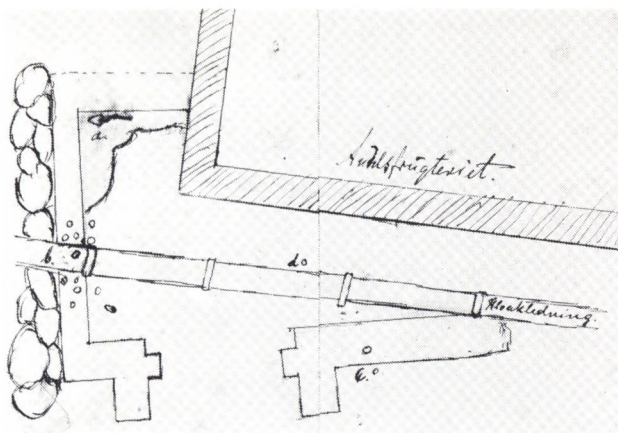

Fig. 2. De i 1908 undersøgte bygningsrester. Skitsen findes i Museet på Koldinghus' udgravningsprotokol. a er en lergulvsrest, hvorpå fandtes den indtegnede murske. b, c og d angiver fundsted for spænderne. De skraverede bygningsdele er moderne.

kors, er fra ydersiden lavet et indhak, hvortil en flad torn er fæstnet. Spænderne er fordelt mellem Nationalmuseet, der har seks (fig. 4) og Museet på Koldinghus, der har otte (fig. 3).

På grundlag af majuskelindskriftens udformning (6) kan spænderne dateres til tiden omkring 1400, og der er tale om dragtspænder af en form, der har kunnet bæres af begge køn (fig. 8 + 9). Typen har været benyttet i forskellig udformning gennem hele middelalderen, men netop det cirkulære spænde med majuskelindskrift bliver populær i senmiddelalderen, ofte i fornemme udgaver, af sølv med niello, og af og til med to par hænder, der mødes som i håndtryk. Eksempel herpå er det meget smukke sølvspænde fra Femø, der bærer indskriften AVE MARIA GRACI (7).

De 14 Koldingspænder tilhører sammen med en række næsten tilsvarende enkeltfundne spænder en

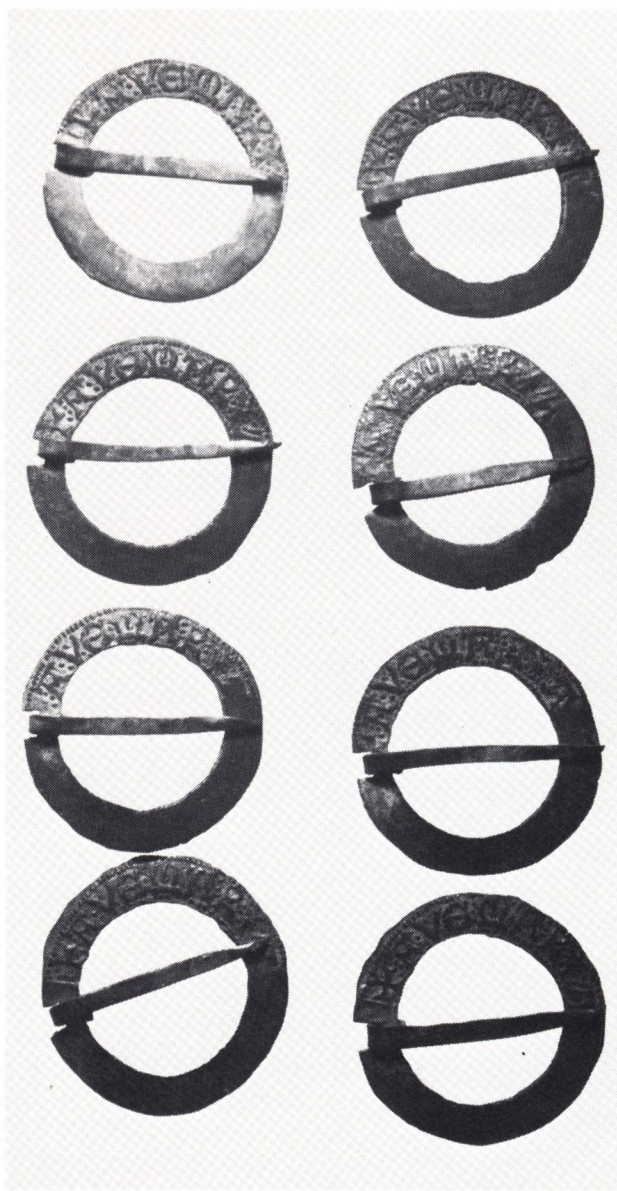

Fig. 3. Museet på Koldinghus, inv.nr. 9212.

Fig. 4. Nationalmuseet, inv.nr. D6963-68.

Fig. 5. Spænde fra Randersegnen.

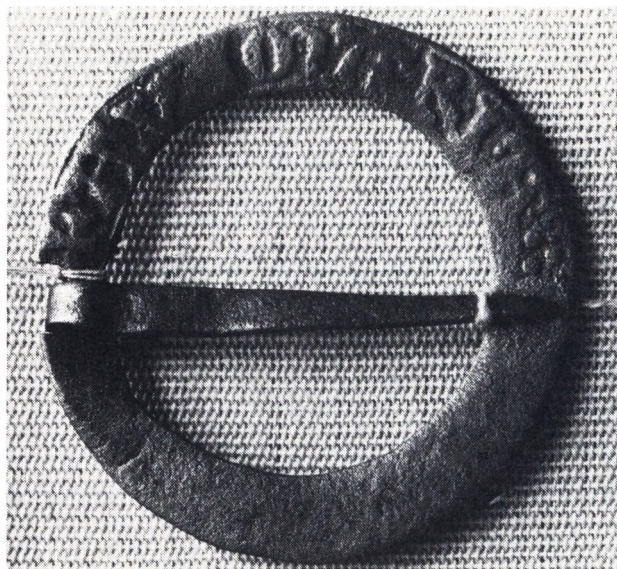

Fig. 6. Århusspændet.

Fig. 7. Spændet fra Gåseholmen.

billigere prisklasse – materialet er kobberlegering, indskriften er påstemplet, og ringene er ret groft udmejslede.

Der er ingen direkte paralleller til Koldingspænderne – den perlebortindrammede indskrift med de mange skillepunkter kendes vistnok ikke fra andre fund, men et spænde som figur 5, der er fundet på Randers-egnen (8) er både i størrelse og udformning identisk med Koldingspænderne. I Århus, på Store Torv, er

Fig. 8. Udsnit af »Synagogen«, symboliseret ved en kvinde. Skulpturen i domkirken i Strassburg (efter 1250) viser ringspændets brug.

fundet et tilsvarende, dog mangler her E'et i AVE (9) (fig. 6). På Møntergården i Odense findes et spænde (10), et par mm større en Koldingspænderne, og med den vanskeligt læselige indskrift FRVMBRaTe (fig. 7). Et indledningskors er ødelagt af indhakkert til tornen (denne mangler). I indskriften, der ikke giver me-

Fig. 9. Konsolfigur – mand – Ribe domkirke (efter 1250) viser ringspændets brug.

ning, indgår to minuskler, a og (muligvis) e, der dog, dersom det overhovedet er rigtigt læst, vender forkert. Spændet fremkom under udgravning af et middelalderligt hus på Gåseholmen ved Næsbyhoved nordvest for Odense. Sammen med spændet fandtes en del genstande, der kan dateres til anden halvdel af 1300-årene (11).

De 14 Koldingspænder repræsenterer en samlet nedlægning, og da alle er ens, og ingen bærer spor af slid, må der være tale om en håndværkers eller handelsmands lager, eller om et samlet, større indkøb. Da fundstedet ligger uden for Koldings middelalderlige bygrænse, må værkstedsteorien udelukkes, og dersom fundstedet virkelig er Sct. Jørgensgårdens kapel, eller blot en bygning tilhørende Sct. Jørgensgården, kan der næppe heller være tale om en handelsmands lager. De 14 spænder repræsenterer snarere en gave eller et samlet indkøb til brug for institutionens lemmer. Om grunden til, at de aldrig kom i brug, men blev gemt og glemt, kan der kun gisnes.

Noter

- * Ovenstående er ikke en gennemgang af alle danske ringspænder med majuskelskrift, men kun en præsentation af enkelte stykker.
- 1. Fundet er publiceret af Hugo Matthiessen i »Det middelalderlige Kolding«, Vejle Amts Aarbøger 1929, s. 18-19, men på grund af en fejl i Koldinghusmuseets udgravningsprotokol, hvor bygningens gulv angives at ligge i en dybde af 3 alen i stedet for 3 fod, tolkes den her som en kælder.
- 2. F.eks. Kancelliets Brevbøger 1593-1596, s. 240.
- 3. Nationalmuseets topografiske arkiv, indberetning om fundet fra A.M.G. Friis, Museet på Koldinghus.
- 4. Man må gå ud fra, at det er en fejltagelse, at der på planen er indtegnet 15 spænder.
- 5. Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, inv.nr. 1148.
- 6. Anders Bæksted: Danske Indskrifter, s. 52-53.
- 7. Gengivet i Anders Bæksted: Danske Indskrifter, fig. 23 – fejlagtigt benævnt remspænde.
- 8. Nationalmuseet, inv.nr. D3134.
- 9. Den gamle By, inv.nr. 400:37.
- 10. inv.nr. 300/1945.
- 11. Publiceret i »Fynske Minder« 1951, s. 15-24.